

Назоўнікі маюць розныя лексічныя значэнні. Гэта назвы канкрэтных прадметаў (*кніга, дом*), раслін (*кветка, трава*), асоб (*сусед, пісьменнік*), жывых істот (*воўк, шчупак*), з’яў прыроды (*маланка, дождж*), дзеянняў (*плаванне, бег*), апрадмечаных уласцівасцей (*смеласць, радасць*), розных падзей (*свята, сход*), абстрактных паняццяў (*думка, вечнасць*), прымет (*блакіт, сінь*).

161. Прачытайце тэкст. Падбярыце да яго загаловак.

Калі ёсць што самае прыгожае ў свеце, то гэта воблакі. О, як яны збіраюцца! Як плывуць і растуць у сіняве!

Толькі воблакі могуць расказаць пра нястрымны рух жыцця. Іх трэба навучыцца чытаць і разумець. Воблакі бываюць высокія і нізкія. На два паверхі і нават на тры. Ёсць рэдкія і суцэльныя. Ёсць хмары і хмаркі. Ёсць похмаркі. Адны прыносяць яснасць, другія — непагадзь і навальніцу.

Воблакі ўпрыгожваюць неба, апранаюць яго (*Паводле І. Грамовіча*).

Знайдзіце ў тэксце назоўнікі. Выпішыце іх, размеркаваўшы па наступных групах: 1) назвы прымет; 2) назвы абстрактных паняццяў; 3) назвы з’яў прыроды; 4) назвы дзеянняў.

Выпішыце з тэксту роднасныя словы, абазначце карань.

§ 24. Агульныя і ўласныя назоўнікі. Правапіс уласных назваў

162. Прачытайце тэкст. Як вы думаеце, якіх назоўнікаў у беларускай мове больш: агульных ці ўласных?

Назоўнікі падзяляюцца на агульныя і ўласныя. Агульныя адрозніваюцца ад уласных тым, што яны называюць аднародныя прадметы (брат, чалавек, радасць, чырвань), а ўласныя з’яўляюцца назвамі адзінкавых прадметаў (Мінск, Няміга, (плошча) Перамогі, Алеся).

Краіна — гэта агульная назва для ўсіх краін, аднак у кожнай краіны ёсць індывідуальнае імя: Беларусь, Расія, Балгарыя і інш. Ёсць свае імёны, імёны па бацьку і прозвішчы ў кожнага чалавека. Васілевіч Алена Сямёнаўна — прозвішча, імя і імя па бацьку беларускай пісьменніцы. Уласныя загаловкі маюць і кнігі. «Пачакай, затрымайся...» — кніга Алены Васілевіч.

Выпішыце з тэксту па пяць агульных і ўласных назоўнікаў, дапоўніце рады сваімі прыкладамі.

Якія творы Алены Васілевіч вы читалі?

Агульныя назоўнікі — гэта назвы аднародных прадметаў, з’яў, паняццяў: *горад, колер, свята, зязюля*.

Уласныя назоўнікі — гэта імёны і прозвішчы, геаграфічныя і астранамічныя назвы, клічкі жывёл, назвы свят, гістарычных падзей, помнікаў, арганізацый: *Іван Дамінікавіч Луцэвіч, Гомель, Марс, Жучка, Дзень Перамогі, Вялікая Айчынная вайна, Вечны агонь, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь*.

У якасці ўласных назваў могуць выступаць словазлучэнні. У сказе яны з’яўляюцца адным членам сказа.

163. Прачытайце верш. Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары. Падкрэсліце агульныя назоўнікі. Назавіце іх пачатковую форму.

Калі рана ўстанеш —
Разам з сонц..м зыркiм,
Што ўсплыве над зыбкiм
В..гнішчам зары, —
Колькi ты пабачыш
З’яў жыцця дз..восных,
Колькi цудаў розных
Згледзіш на двары!

Калі рана ўстанеш —
Разам з мамай, татам
Ды за справу-працу
Возьмешся хутчэй, —
Колькi ты пазнаеш
Радасці н..сцерпнай —
Аж да песні з сэрца,
Аж да слёз з вачэй!

Н. Гілевіч.

Да слова *вогнішча* падбярыце і запішыце роднасныя словы, выдзеліце ў іх карань. Ад чаго залежыць правапіс першай літары ў карані гэтых слоў?

164. Прачытайце. Знайдзіце ў сказах уласныя назоўнікі, якія маюць адпаведныя агульныя. З якой літары пішуцца агульныя назоўнікі?

1. Англіійскі граф Сэндвіч прасіў падаваць на сьнеданне складзеныя разам дзве лустачкі хлеба, паміж якімі клалі халоднае мяса. 2. Французскі повар Аліўе прыдумаў знакаміты салат у другой палове XIX стагоддзя. 3. Марожанае з рознымі дабаўкамі — шакаладам, арэхамі і ягадамі — упершыню было прыгатавана ў французскім горадзе Пламбір.

Запішыце парамі ўласныя назоўнікі і адпаведныя агульныя.
З агульнымі назоўнікамі складзіце і запішыце сказы.

Уласныя назоўнікі пішуцца з вялікай літары: *Палесе, вуліца Вінаградная, кошка Мурка.*

Назвы кніг, газет, часопісаў, карцін, кінафільмаў, фабрык і іншыя пішуцца з вялікай літары і бяруцца ў двукоссе: *аповесць «Насцечка», карціна «Хлеб», фабрыка «Камунарка», стадыён «Дынама».*

Калі ў назве ёсць слова *імя*, то яна ў двукоссе не бярэцца: *бібліятэка імя Міхася Лынькова, парк імя Янкі Купалы.*

165. Прачытайце тэкст. Каго са знакамітых людзей Віцебшчыны вы ведаеце?

Выдатныя мясціны Віцебшчыны

Віцебшчына — легендарны край блакітных азёр, старажытных гарадоў і старадаўніх помнікаў. Ён даў свету такія імёны, як

Ефрасіння Полацкая, Францыск Скарына, Марк Шагал, Жарэс Алфёраў, Іван Чэрскі, Леў Выгоцкі...

Менавіта на віцебскай зямлі жыў сусветна вядомы мастак-авангардыст Казімір Малевіч. Тут таленавіты жывапісец Ілья Рэпін стварыў амаль 40 карцін і малюнкаў. Унікальныя прыродныя жамчужыны Віцебшчыны — Нацыянальны парк «Браслаўскія азёры», які славіцца сотнямі маляўнічых азёр і астравоў, Рэспубліканскі ландшафтны заказнік

«Ельня», дзе знаходзіцца адзін з самых вялікіх у Еўропе масіваў старадаўніх вярховых балот і ледавіковых азёр (*Паводле сайта Belarus.by*).

Выпішыце з тэксту ўласныя назвы. Што яны абазначаюць? Падкрэсліце вялікую літару ў назоўніках. Растлумачце яе правапіс.

Спішыце першы сказ, разбярыце яго па членах сказа, растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку. Якімі членамі сказа з'яўляюцца назоўнікі?

 Карыстаючыся рознымі крыніцамі інфармацыі, складзіце для адна-класнікаў паведамленне пра Нацыянальны парк «Браслаўскія азёры» або Рэспубліканскі ландшафтны заказнік «Ельня» на тэму «Запрашаю вас у падарожжа па...».

166. Спішыце верш, раскрываючы дужкі і ўстаўляючы прапушчаныя літары. Падкрэсліце ўласныя назоўнікі, растлумачце правапіс вялікай літары.

На ўроку геаграфіі

— Пакажы мне (*Е/е*)нісей.
Як той слуп, стаіць (*М/м*)ацвей.
— Ну, а (*В/в*)олга, (*В/в*)олга дзе?
— Ды няма яе н..дзе.
— (*С/с*)віслач пакажы яшчэ.
— (*С/с*)віслач? Вунь яна ц..чэ.
Праз (*ва/а*)кно яна відаць,
Мне н..цяжка паказаць.

А. Дзеружынскі.

§ 25. Назоўнікі адушаўлёныя і неадушаўлёныя

167. Прачытайце тэкст. Да якога стылю і тыпу маўлення ён адносіцца? Абгрунтуйце стылістычную ролю назоўнікаў у тэксце.

Крыўда

Вярнуўся Косця са школы надзьмуты і сярдзіты.

— Ты што сёння такі? — спытала мама.

— Мне настаўніца паставіла дрэнную адзнаку, — адказаў хлопчык. — За ката.